

Niedzielska, Magdalena

Sławomir Kalembka (1936-2009)

Czasy Nowożytne 23, 323-325

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SŁAWOMIR KALEMBKA

(1936–2009)

W dniu 12 października 2009 r. zmarł w Toruniu Profesor Sławomir Kalembka, historyk, były Rektor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Jego pogrzeb odbył się 21 października na cmentarzu św. Jerzego, na którym znajdują się groby wielu związanych z UMK uczonych.

Sławomir Kalembka urodził się 7 czerwca 1936 r. w Wilnie; jego ojciec, Zygmunt (1912–1970), wywodzący się z pogranicza zachodniej Małopolski oraz Górnego Śląska (Zagłębie Dąbrowskie), związał się z tym miastem w okresie studiów w Wyższej Szkole Handlowej, tam się ożenił z Heleną Rumińską (1912–2001) i pracował w Urzędzie Wojewódzkim Wileńskim. Przetrawwszy w Wilnie bez większych strat okres wojny, 29 kwietnia 1945 r. rodzina wyjechała z miasta jednym z pierwszych transportów i po długiej podróży koleją, wiodącej zresztą przez Toruń, dotarła do Łodzi, gdzie pozostała przez prawie trzy miesiące. Na początku sierpnia 1945 r. przeniosła się jednak, już na stałe, do Gdańska, gdzie do końca życia mieszkali rodzice Profesora. On sam, po nauce w szkole podstawowej w Gdańsku Wrzeszczu, kontynuował ją od 1950 r. w I Gimnazjum i Liceum w Gdańsku przy ul. Wałowej, w bezpośredniej bliskości gmachów dawnej Biblioteki Miejskiej (obecnie Biblioteka PAN) oraz Archiwum Państwowego w Gdańsku. Po maturze uzyskanej w 1954 r. Sławomir Kalembka przyjechał do Torunia, gdzie podjął studia historyczne, uwieńczone w czerwcu 1958 r. złożeniem egzaminu magisterskiego. Wybór uniwersytetu toruńskiego przesądził o całym dalszym Jego życiu, z tym bowiem miastem, i jego Uczelnią, po niespełna półtorarocznym okresie, bezpośrednio po studiach, pracy nauczycielskiej w szkole podstawowej w Gdańsku Nowym Porcie, związał się już na stałe od początku 1960 r. Wilno, Gdańsk i Toruń wyznaczyły nierówne co do czasu trwania fazy w życiu Profesora: dzieciństwa (lata 1936–1945), wczesnej młodości (lata 1945–1954) oraz pełni życia (lata 1960–2009). Te trzy miasta wywarły zasadniczy wpływ na kształtowanie się zarówno osobowości, jak i przyszłych zainteresowań Sławomira Kalembki. Wilno, mityczna kraina dzieciństwa, wpłynęło, wraz z tradycjami rodzinnymi, na ukształtowanie się kresowej, subiektywnej świadomości mniejszej ojczyzny, której nie zmieniły dziesięciolecia życia na innych, zachodnich kresach

polskich, na Pomorzu Gdańskim. Można zadać pytanie, dlaczego, pomimo stanowiącej wspólny element historii tych trzech miast przynależności do pograniczy różnych narodowych dziedzictw kulturowych, tematyka ta, i szerzej pojęta historia regionalna, aczkolwiek obecna w dorobku Profesora, nie stała się głównym przedmiotem jego zainteresowania badawczego. Można przypuszczać, że stało się tak za sprawą wpisania się Profesora w tradycję szkoły historycznej reprezentowanej przez prof. Witolda Łukaszewicza, ucznia Marcellego Handelsmana. W ten krąg wprowadziło Profesora już seminarium magisterskie u prof. Łukaszewicza, pod którego opieką przygotował również rozprawę doktorską. Wybór seminarium nie tylko przesądził o ukształtowaniu się Profesora jako historyka XIX w., lecz także zadecydował o podjęciu badań nad kluczowymi zagadnieniami polskiej historii tego okresu. Była to przede wszystkim historia Wielkiej Emigracji po powstaniu listopadowym, której, począwszy od pracy magisterskiej, poświęcone zostały następnie zarówno dysertacja doktorska o Towarzystwie Demokratycznym Polskim (*Towarzystwo Demokratyczne Polskie w latach 1832–1846*, Toruń 1966), jak i rozprawa habilitacyjna o prasie (*Prasa demokratyczna Wielkiej Emigracji: dzieje i główne koncepcje polityczne (1832–1863)*, Toruń 1977). Stały się one następnie punktem wyjścia do syntezy dziejów Wielkiej Emigracji, do dziś stanowiącej podstawowe opracowanie poświęcone tej tematyce (*Wielka Emigracja: polskie wychodźstwo polityczne w latach 1831–1862*, Warszawa 1971). Przedmiotem szczególnego zainteresowania badawczego Profesora był pod względem chronologicznym okres zamknięty datami dwóch powstań narodowych: listopadowego i styczniowego. W tak wyznaczonym przedziale poruszał się swobodnie, podejmując badania nad tematyką historii prasy polskiej, powstania styczniowego oraz dziejów polskiej dyplomacji, uwieńczone publikacjami obszernych rozpraw w zbiorowych syntezach poświęconych tym zagadnieniom (*Powstanie Styczniowe: 1863–1864: wrzenie, bój, Europa, wizje*, Warszawa 1990; *Historia dyplomacji polskiej*, t. 3: 1795–1918, Warszawa 1982), a także przygotowując monografię o europejskiej Wiośnie Ludów (*Wiosna Ludów w Europie*, Warszawa 1991). W tym nurcie zainteresowań mieściła się również polska myśl polityczna epoki romantyzmu i międzypowstaniowej, której poświęcona została seria wydanych w latach dziewięćdziesiątych XX w. pod redakcją prof. Sławomira Kalembki zbiorów rozpraw. W liczącym około 400 pozycji dorobku drukowanym, oprócz prac poświęconych bardziej szczegółowym aspektom głównych, wspomnianych tu wątków tematycznych, reprezentowane są także tematy związane z historią powszechną, np. zawsze bardzo interesującymi Profesora dziejami obszaru Bałkanów, a zwłaszcza Bułgarii, liczne studia biograficzne, artykuły poświęcone historii regionalnej Pomorza i Kujaw, a także lokalnej samego Torunia. Również uczelnia toruńska, której Profesor był absolwentem, wykładowcą, a następnie pełnił w niej wysokie godności: Dyrektora Instytutu Historii i Archiwistyki od stycznia do sierpnia 1981 r., Prorektora od września 1981 r. do sierpnia 1982 r. oraz Rek-

tora w latach 1990–1993, była przedmiotem jego zainteresowania badawczego. Podobną uwagę poświęcał także historii uczelni wileńskiej, widząc w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika swoistą kontynuację Uniwersytetu Stefana Batorego. Również decyzje Profesora, dotyczące formalnego związania się od maja 1999 r. z nowym miejscem pracy, Wyższą Szkołą Pedagogiczną w Olsztynie, a następnie z Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim, gdzie objął stanowisko dyrektora Instytutu Historii, podobnie jak organizacyjne przeniesienie się do nowo tworzonego na Wydziale Nauk Historycznych UMK Zakładu, później Katedry i ostatecznie Instytutu Stosunków Międzynarodowych, zaowocowały poszerzeniem terytorialnych i problemowych obszarów badawczych. Funkcjom administracyjnym w ramach uczelni towarzyszyła też aktywność Profesora w życiu publicznym, zarówno w różnych organach naukowych, w Polskim Towarzystwie Historycznym (w którego ostatnim olsztyńskim zjeździe we wrześniu 2009 r., choć bardzo już chory, uczestniczył), jak i w innych stowarzyszeniach. Szczególnie ważna była dlań działalność w zawiązanym w 1988 r. w Toruniu, m.in. z jego inicjatywy, Towarzystwie Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej oraz współdziałal w organizacji w 1990 r. Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, w którym następnie został członkiem Rady Krajowej.

Historia i jej mechanizmy, których wytrawnym znawcą był Profesor Kalembka, była dlań źródłem inspiracji do krytycznego zaangażowania obywatelskiego, a nie wyłącznie przedmiotem badania. Nie będąc nigdy powściągliwym w wyrażaniu opinii, Profesor formułował otwarcie przed 1989 r. sądy odległe od oficjalnej linii politycznej. Konsekwencją takiej postawy była zarówno pewna odczuwalna niechęć ze strony władz, objawiająca się w spowolnieniu awansów naukowych i dymisji ze stanowiska Prorektora UMK w sierpniu 1982 r., jak i uznanie oraz popularność w środowiskach toruńskiej opozycji i studenckich, co zaowocowało wyborem na stanowisko Rektora UMK w 1990 r. Był koneserem wszelkiego piękna i człowiekiem nadzwyczaj towarzyskim, znał świat, wiele podróżował, potrafił barwnie opowiadać o swoich fascynacjach, zarówno naukowych, jak i innych, np. o historii kolei i o wyprawach górskich, o czym zaświadczyć mogą wszyscy, którzy Go znali, choćby tylko jako wykładowcę. Wypromował bardzo liczne grono magistrów i dziesiątkę doktorów, do którego to kręgu ma też zaszczyt zaliczać się pisząca te słowa. Profesor Sławomir Kalembka był wybitną, ale i barwną postacią, która wpisała się nadzwyczaj wyraziście w pejzaż Uniwersytetu Mikołaja Kopernika i Torunia, a jego prace naukowe zaliczyć można w wielu dziedzinach do podstawowych opracowań współczesnej polskiej historiografii XIX w.